

Augustins underfulle alminnelighet

I et tilbakeblikk skriver Geir Hellemo nylig følgende om Augustins *Bekjennelser*: «Jeg hadde lest den tidligere. Da så jeg bare Augustins strenge blikk. Jeg tror det var fordi jeg leste ham med pietistisk fargede øyne» (*Gud i en gudløs verden*). Noen år tidligere har åpenbart en annen forståelse av Augustin gjort seg gjeldende: «Jeg tar ikke munnen for full når jeg sier at Augustin har fornyet mitt trosliv» (*Det ånder himmelsk over støvet*). Dette er et eksempel på det dynamiske i Geir Hellemos tenkning: en stadig utforskning av nye tekster går hånd i hånd med gjenåpning gamle tekster; horisontene forskyves og blikkretningen forandrer seg. Det betyr ikke at det ikke finnes tråder som løper gjennom Hellemos forfatterskap. Selv om det trolig er de estetiske uttrykkene som har stått mest sentralt i Hellemos arbeider, er de alltid korrelert med teologisk refleksjon. Fra antikke sarkofagutsmykninger til utforskning av modernistisk billedkunst og litteratur, er det samspillet mellom det sanselige og det fortolkende som er avgjørende.

Det er kanskje ikke så merkelig at Augustin ikke alltid har vært en fruktbar samtalepartner for Hellemo. Med sin skepsis til sanselighet kan Augustin omtale livet som en pilegrimsferd hvor en ikke må forledes av verden underveis, men holde blikket fast rettet mot målet. Selv om livshistorien han forteller i *Bekjennelser* utfolder seg i tid og rom, er det klart at Augustins egen vei til Gud ikke egentlig går gjennom verden, men innover, mot selvet, og oppover, mot Gud. Omvendelsen er bare begynnelsen på en prosess. Det indre menneske blir for Augustin skueplassen for kampen mellom kjødet og ånden, sanselig begjær og viljen. Det er, vil jeg anta, denne strenge og pietistiske Augustin Hellemo har forlatt. Her er det åpenbart ikke levnet mye plass til den estetiske bearbeidelse av den sanselige rikdom og skapelsens

sjenerøsitet i møte med mennesket. Men det er mer. For Hellemo gjenfinner etter hvert en annen Augustin, i hans tanker om kjærlighet, vennskap, begjærets tvetydighet, og ikke minst i forståelsen av undrene. Det interessante med Augustins refleksjoner om undrene er, slik Hellemo har fremhevet, at de antyder en annen og langt mer bekreftende holdning til sanselighet og verden i dens alminnelighet. Det er som om den mer modne Augustin vil henvise oss, ikke så mye innover og oppover, som utover og nedover: Han vil lære oss å se det helt ordinære som for første gang.

For oss, etterkommere av den vitenskapelige revolusjon, er det nesten umulig å tenke på under eller mirakler uten å tenke på brudd på naturlover. Enten en finner mirakler begrepsmessig umulige, empirisk suspekter, eller en vil forsvare dem som guddommelige nettopp fordi de er umulige, er det som om hele diskusjonens premisser allerede er diktert av naturvitenskapen. Alternativt kan man selvsagt søke et mer fortolkende blikk, hvor man hever seg over mirakel-debatten, velger å betrakte evangeliene underfortellinger som litterære uttrykk – kanskje som tegn som peker utover seg selv, eller som manifestasjoner på konkret guddommelig kjærlighet og omsorg. Noe riktig er det i begge disse tilnærmingene, for hvor diskusjonen om en overnaturlig inngripen fastholder det ekstraordinære og oppsiktsvekkende ved undrene, der holder den fortolkende tilnærming fast ved åpenbaringskarakteren som miraklene også innebærer. Men det er også noe skuffende ved begge – ikke minst det uoverstigelige gapet de gjensidig produserer: Det er som om spørsmålet om undere virkelig kan skje og hva underfortellingene teologisk sett kan bety, ikke tangerer hverandre.

Det er nettopp her Augustin fremstår som befriende: siden han er en før-moderne tenker spiller muligheten av brudd på naturlover ingen rolle. Ifølge Augustin kan faktisk ingenting skje i motsetning til Guds skapte natur – det er bare vår begrensede erkjennelse som får det til å fremtre slik. Og uansett er undrene dypt teologisk pregnante. Den unge Augustin kan rett nok fremvise et monn av skepsis til de bibelske mirakelfortellingene, ikke fordi han betviler at de kan ha skjedd, men fordi de raskt kan lede vekk fra kontemplasjonen og mot det spektakulære som bare pirrer nysgjerrigheten. Det er derfor ikke overraskende at Augustins tidligste – og mest omtalte – definisjon av undrene legger vekt på det ekstraordinære. Et under, heter det, er «noe merkelig og vanskelig som går utover forventningene til den som undres.» Likevel vokser det i tiden etter *Bekjennelser* frem en ny forståelse hos Augustin. Opplagt: undrene er sjeldne, uforutsette og derfor merkelige – og det må de være, mener Augustin, for bare slik makter de å vekke til live vårt søvndrukne blikk på verden. Men dermed er ikke alt sagt – ikke en gang det viktigste. Det overraskende og merkelige er bare en anledning, som siden viser utover seg selv,

mot noe mer stillfarent. Vi skal verken la oss blende av det oppsiktsvekkende som sådan, men heller ikke la «det indre menneske» forbli uberørt av det som utspiller seg for våre sanser. De stillfarne undrene er der hele tiden, skriver han, de er direkte tilgjengelige for vår øyne – vi er bare så dårlige til å skjelve dem. Her er noen eksempler på hva han har i tankene:

Ta vekslingen mellom dag og natt, den uforanderlige ordenen til de himmellegemene, den årlige tilbakekomsten av de fire årstidene, løvet som faller og kommer tilbake på trærne, den endeløse livskraften i frø, skjønnheten i lys, farge, lyder, lukter og ulike smaker. Om vi kunne snakke til noen som så og sanset disse tingene for første gang var ville vi oppdage at han ble overveldet og svimmel av slik mirakler.

Vi er langt fra sjelens indre live her. Augustin peker på sansene og skjønnheten, naturens rytme og dens orden. Så vanlig alt dette enn er, er det også nesten overveldende i sin underfullhet. Undrene er til å undres over, men like underlig er vårt manglende blikk for dem. For nettopp det som er oss så velkjent, så nært – årstidenes gang, frøet som spirer, løvet på trærne – er nettopp det som synes oss mest fjernt. Vi tar lett på det, skriver Augustin videre, «fordi vi hele tiden er klar over dem.» Det som gjentar seg, det mest fortrolige, det ordinære, det konstante – alt dette tar vi for gitt og fester oss ikke ved. Vi ser det knappest. Om vinunderet i Kanaan skriver Augustin at Jesu handling egentlig ikke burde fremtre som overraskende, for det Gud utfører her, gjør Gud hvert år, igjen og igjen: han lar vannet faller, druene modnes, vinen bli til. «Men,» legger Augustin til, «vi undres ikke over det siste, fordi det skjer hvert år: det har mistet sin utrolighet gjennom dens stadig gjentakelse. Og likevel påkaller det større ettertanke enn det som ble gjort i vinkarene.»

For Augustin er det ikke de mirakuløse hendelsene vi finner i evangeliene som i seg selv er det sentrale; de spesielle miraklene har ikke større betydning enn de som upåaktet skjer hele tiden. Han kan til og med antyde at dersom vi forstår hva det innebærer at Gud er skaper, bør vi ikke forundres over at blinde blir seende, at døde vekkes til live, eller at Jesus gjør vann til vin. Når slike under likevel fremtrer oppsiktsvekkende, er det fordi vi mangler evnen til å skjelve Guds under i alt det alminnelige vi omgir oss med. Augustin vil lede oss fra det ekstraordinære til det ordinære, ikke for å gjøre alt trivielt, men for å la oss gjenoppdage det alminnelig som så vi det for første gang. Det er ifølge Augustin rett og slett mindre tankevekkende at Jesus gjør vann til vin enn at Gud kontinuerlig er virksom i druenes vekst,

slik det også er mindre underfullt at den døde Lasarus kalles tilbake til livet, enn at barn, som aldri har vært til, fødes og blir til. I hverdagens verden, hvor natt følge dag, hvor frø spirer og mennesker blir født – her skjer alt slik det alltid har gjort, kontinuerlig, gjentagende. Og likevel, her, i det mest alminnelige, skjer Guds under uopphørlig.

Hvordan kan den unge ny-platonikeren etter hvert komme frem til en slik omfavning av den synlige verden, dens skjønnhet og teologiske egenvekt – mannen som skrev at sannheten er å finne i det indre menneske, mannen som kjempet mot «øyets begjær», som opphøyer det kontemplative liv? Allerede i *Bekjennelser* hører vi at han fant mye sant hos platonikerne, men én sak kjente de ikke: mellommannen mellom Gud og menneske. Nettopp fordi vi ikke når Gud ved egne evner, har Gud kommet oss i møte, i menneskelig kropp. Slik jeg leser Augustin, er det implikasjonene av denne kristologien som vokser frem og som fører med seg en revurdering av den alminnelige, sanselige naturen – og ikke minst vårt blikk for den. Med Kristus kommer også en fornyelse av evnen til å se. For Augustin har beretningene om Jesu helbredelse av blinde en helt avgjørende betydning: Ved synden er våre blikk blitt tilsølt av støv og jord slik at vi ikke lenger kan skjelve Guds virke i verden. Men nettopp ved støv og jord helbreder Kristus vår blindhet. Augustin henspiller på helbredelsen av den blindfødte, Jesu inkarnasjon, frelsesverk, skapelse av Adam og på syndefallet – alt fortettet til en kort passasje: «Av støv ble du blind, av støv ble du helbredet; kjødet har såret deg, kjødet helbreder deg.» Kristus er ikke bare en fremmed som leger våre øyne, men fremtrer selv som synlig, som støv og kjød, så vi kan se hans herlighet i en helt alminnelig kropp. Inkarnasjonen tar bolig i det helt alminnelige, så vi igjen kan se dets underfullhet.

Dersom en velger denne siden av Augustins tenkning som utgangspunkt, er det ikke lenger den introverte ny-platonikeren som trer frem, slik vi med Hellemo gjerne leser han «med pietistisk fargede øyne». Denne Augustin er vendt utover, i undring over den pågående skapelsen. Rett nok glemmer Augustin aldri å advare mot fristelsen til å tilbe skaperverket på bekostning av Skaperen. Men sett i rett perspektiv, med det friske øyet som ser som for første gang, taler også naturen uavbrutt om Guds skapelse, så materiell den enn måtte være. Dette er selvsagt ikke nytt i kristendommen. Kirkefedrenes standhaftige oppgjør med alle former for gnostisisme var ledet av forståelsen av at Kristus ikke kom for å frelse oss ut av verden, men tvert om trådte inn i vår verden som kropp, og nettopp slik kunne helliggjøre det alminnelige kroppslige liv. Augustin går selvsagt ikke så langt som Ireneus og Tertullian i å utfolde Kristi menneskelige kroppslighet, men Augustin er heller ikke i tvil om at oppstandelsen – for Kristus som for oss – innebærer oppstandelse av kroppen. Inkarnasjon, kors og oppstandelse – alt dette

er en bekreftelse av kroppen, sansenes og naturens dype verdi. Samtidig alminnelig og dypt underfull.

Augustins forståelse av undrene kan kanskje også bringes i samklang med kunstens evne til å gjenåpne vår livsverden. Enten det er antikkens kristne billedprogram eller det non-figurative maleri, så henvender slike estetiske uttrykk seg til oss fordi de fremviser noe vi allerede kjenner og allerede har glemt, fornemmet men ikke sett. Slik kan – for å anvende et av Hellemos eksempler – Rothkos abstrakte malerier la fargene komme i tale. Fargenes rene fremstilling og enkle organisering beveger oss fordi de allerede er ladet med lag på lag av erfaringer vi har fra det hverdagslige liv. I en slik tilrettelegging kan en si at maleriet i det minste har ett trekk felles med undrene: de vil vekke til live en glemt erfaring av verdens dype underfullhet ved å la oss se som for første gang. Det ligger en hel teologi i kim i en slik tilrettelegging, og kanskje er det noe slikt Hellemo hele tiden har forsøkt å invitere til: å finne spor av Gud i det skapte, selv i en tilsynelatende gudløs verden.